

УДК 371.124

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-2\(32\)-1330-1340](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-2(32)-1330-1340)

Радул Валерій Вікторович доктор педагогічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри педагогіки вищої школи та соціально-гуманітарних дисциплін, Українська державна льотна академія, м. Кропивницький, тел.: (050) 586-72-35, <https://orcid.org/0000-0001-5354-9142>

Радул Ольга Сергіївна доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної та початкової освіти, Центрально-український державний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, тел.: (050) 188-83-93, <https://orcid.org/0000-0003-0627-1541>

Балануца Олександр Олександрович доктор педагогічних наук, Надзвичайний і Повноважний посол України, тел.: (050) 986-35-41, <https://orcid.org/0000-0002-3470-9486>

ОСОБИСТІТЬ В ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКАХ

Анотація. В сучасних глобалізаційних процесах актуалізується проблема взаємозв'язку між такими поняттями як: соціалізація, розвиток, освіта та виховання особистості.

Окремі дослідники, вважають, що глобальна освіта в сучасних умовах є найбільш ефективним засобом позитивного розвитку процесів глобалізації, оскільки лише освічене суспільство й освічене людство можуть розумно й практично протиставити позитивні процеси розвитку негативним, запобігти анархії та насильству. В нинішньому тисячолітті тільки засобами глобальної освіти можна забезпечити активну участь світової науки й громадськості в процесі розвитку цивілізації.

Освіта є одним із найважливіших показників «якості» життя суспільства, вона впливає на його економічний і культурний розвиток. Вона являє собою тип «соціального інституту», без якого нація не в змозі самоідентифікуватися та розвиватися. Освіта повинна бути пов'язаною з духовною культурою, спрямованою на національне відродження, повернутися до гуманізації. Сучасна освіта дозволяє вдосконалювати здібності вихованців самостійно аналізувати та висловлювати думку, відстоювати свою «позицію». Все це в майбутньому, після завершення навчання, дасть змогу орієнтуватися в «суспільних процесах», а також

впливати на прийняття «суспільних рішень» та адаптуватися до «суспільного середовища».

Тому освіта стає одним із головних детермінантів у духовній культурі молоді. Звісно, освіченою може бути і людина, яка не має формальної освіти, насамперед вищої, але займається самоосвітою. Проте в сучасних умовах освіченість переважно здобувається у вищій школі. Сама вища освіта відіграє важливу роль у соціальній трансформації. Багато дослідників наголошують, що сьогодні життєздатність будь-якої країни, в тому числі й нашої, залежить від спрямованості розвитку соціального освітнього закладу, особливо вищої, від її орієнтації на розвиток «соціального інституту» освіти, зокрема вищої, від набуття цим інститутом «якостей» «соціальної суб'єктності».

Ключові слова: соціалізація, розвиток, освіта, виховання, особистість, глобалізація, суспільство, цивілізація, професійний розвиток, самоздійснення, самоактуалізація.

Radul Valeii Viktorovych Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Honored Worker of Education of Ukraine, Head of the Department of Pedagogy of the Higher School and Social and Humanitarian Disciplines of the Ukrainian State Aviation Academy, Kropyvnytskyi, tel.: (050) 586-72-35, <https://orcid.org/0000-0001-5354-9142>

Radul Olha Serhiivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Preschool and Elementary Education of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Kropyvnytskyi, tel.: (050) 188-83-93, <https://orcid.org/0000-0003-0627-1541>

Balanutsa Oleksandr Oleksandrovyh Doctor of Pedagogical Sciences, the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine, tel.: (050) 986-35-41, <https://orcid.org/0000-0002-3470-9486>

PERSONALITY IN GLOBALIZATION CHALLENGES

Abstract. In modern globalization processes, the problem of interrelation between such concepts as: socialization, development, education and upbringing of the individual is actualized.

Some researchers believe that global education in modern conditions is the most effective means of positive development of globalization processes. Because only an educated society and an educated humanity can sensibly and practically contrast positive development processes with negative ones, prevent

anarchy and violence. In the current millennium, only global education can ensure the active participation of world science and the public in the process of civilization development.

Education is one of the most important indicators of the «quality» of society's life. It affects its economic and cultural development. It is a type of «social institution» without which nation is unable to self-identify and self-develop. Education should be connected with spiritual culture aimed at national revival, return to humanization. Modern education makes it possible to improve the abilities of pupils to independently analyze and express their opinion, to defend their «position». All this in the future, after the completion of training, will make it possible to navigate in «social processes», as well as influence the adoption of «social decisions» and adapt to the «social environment».

Therefore, education becomes one of the main determinants in the spiritual culture of young people. Of course, a person who does not have formal education, primarily higher education, but is engaged in self-education, can be educated. However, in modern conditions, education is mostly obtained in higher education.

Higher education itself plays an important role in social transformation. Many researchers emphasize that today the viability of any country depends on the development direction of social educational institution. Also, it depends on the orientation towards the development of the «social institution» of education, in particular higher education, on the acquisition of the «qualities» of «social subjectivity» by this institution.

Keywords: socialization, development, education, upbringing, personality, globalization, society, civilization, professional development, self-realization, self-actualization.

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси та явища тісно взаємодіють із постіндустріальними. Постіндустріальний світ – це свідоме вольове зусилля нації, яке не виникає автоматично.

Активним учасником усіх цих процесів є людина, в усіх її проявах та взаємодіях. За допомогою процесів соціалізації та виховання людина демонструє свою особистість, розвиває її. Тобто, людина виявляє активність у своїх діях щодо досягнення соціально доцільного результату своєї діяльності. Вся діяльність і взаємодії людини відбуваються в певному середовищі та за певних умов. В цьому процесі людина зштовхується із явищами, які більш чи менш важливі для її особистісного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні концепції розвитку освіти в контексті глобалізації сучасного світу, її універсалізацію та стандартизацію в умовах формування європейського та міжнародного

освітнього простору аналізують Є. Беккі, А. Буровський, Т. Воропай, Н. Латиш, Л. Герасина, В. Кудін, В. Лисенко, А. Тягло, Е. Соф'янц та інші. Проблеми функціонування освіти в Україні в контексті європейського досвіду та її нову парадигму на порозі XXI сторіччя досліджували та досліджують В. Андрущенко, І. Зязюн, С. Клепко, В. Кремень, В. Лутай, М. Михальченко, Н. Ничкало, Н. Таланчук, О. Удод, Г. Філіпчук, О. Якуба.

Мета статті. На основі різних узагальнень, висновків та наукових розвідок дослідити особливості розвитку особистості в глобалізаційних викликах сучасності.

Виклад основного матеріалу. Через механізм взаємної відповідальності слідує передбачуваність, надійність, соціальна стійкість суспільного (організаційного) розвитку. Відбувається персоніфікація обов'язків (не страх, а обов'язок, гідність). Якщо ці механізми не працюють в соціумі, то не відбувається якісного зростання економіки, відповідно всього соціуму. Не блокується розвиток негативних явищ в моральному і духовному житті. Послаблюються громадянські мотиви в поведінці окремих працівників.

Акмеологічний вплив (й відповідно акмеологічні технології) мають відмінність, яка пов'язана із спрямованістю, сутнісним ціннісним кодом. Акмеологічний вплив – це інтегративний вплив, що має гуманістичний зміст. Він спрямований на оптимізацію особистісного і професійного розвитку-саморозвитку людини, її самореалізацію.

Інтеріоризацію Е. Дюркгейм розглядає як один із елементів соціалізації, який передбачає формування базових категорій в індивідуальній свідомості на основі індивідуального досвіду в сфері суспільних відношень й уявлень [1].

В аксіологічній (ціннісній) особистості розвинений механізм «само...» («самості»): самопізнання, самооцінки, самовідношення, самоактуалізації. Така особистість – це потік соціального часу. Вона творить «людський світ» на індивідуальному рівні суспільного буття. Саме така особистість втілює сутність людини постіндустріального суспільства.

Акмеологічний механізм дисципліни побудований по іншому – він базується на «долучені» та «розумінні» людиною смислу своєї діяльності. Особистість долучена до суспільної (організаційної) справи своїм особистим інтересом, який спеціально враховується при розробці програми розвитку.

В цьому й полягає механізм самоактуалізації, позначений А. Маслоу [2]. Близька до цієї ідеї думка Л. С. Виготського про вищі психологічні функції як «оволодіння» нижчими. Мова повинна йти скоріше не про співвіднесення вищих та нижчих психічних функцій, а про здатність особистості до організації всієї своєї психіки в індивідуальну систему, яка забезпечує її відтворення в життєдіяльності – на життєвому шляху.

У світовій психології вважають, що справжнім досягненням життя є можливість в підсумку стати, або залишитися собою.

Здатність особистості до побудови стратегії життя перетворює її в індивідуальність в масштабах соціуму, культури, в індивідуальність, визнану суспільством.

В сучасній науці «суб'єкт – це носій предметно-практичної діяльності й пізнання (індивід), джерело активності спрямованої на об'єкт» [3, С. 380].

Суб'єкт – джерело самопричинності та саморегуляції.

Вершинною формою розвитку активності людини є вчинки як результат рефлексивності та біологічно не адаптивної поведінки в соціумі.

Особистість – це соціальна якість людини. А якість має ступінь розвитку: від мінімуму особистості (усвідомлення свого «Я») до авторської, творчої особистості. Особистість розвивається за допомогою своєї активності – суб'єктність: здатність до життєвого вибору, соціальної дії, відповідальність за нього.

Базові, екзистенційні види суб'єктності (активності), які виходять із суб'єктного ядра соціально й духовно зрілої особистості, – це форми її не тільки існування, але і здійснення. Бути суб'єктом – це означає бути ініціатором власної активності («самість»).

Особистість виражає, перевіряє, реалізує себе через цю суб'єктність.

Інтегрований, когерентний діяч – авторська особистість-суб'єкт. Вищий рівень екзистенції: особистість вбачає свої ролі та характеристики як частину єдиного «Я» і переживає якісну цілісність свого існування.

Особистість – це суб'єкт діяльності та вища єдність людини (як самоідентичності). «Самість» і об'єднує ці дві іпостасі особистості. Особистість як суб'єкт діяльності встановлює зв'язки і відношення у світі, а особистість як «Я» (самоідентичність) зв'язує ці взаємодії у особистісну ієрархію.

Вищим і найбільш суттєвим механізмом самоздійснення особистості в житті є стратегія життя, тобто приведення у відповідність способу життя зі своєю індивідуальністю. Стратегія життя є інтеграцією, узагальненням в житті того, що є суттєвим для даної особистості, й узагальненням того, що в самій дійсності суттєво безвідносно до неї. Стратегія – здійснення життя як системи, що має індивідуальний характер. Стратегія – це інтеракція з життям по ходу здійснення його. Вона може бути вищою життєвою здатністю особистості як її суб'єкта, де інтегруються життєві здібності – свідомість, активність (ініціатива й відповідальність) та організація часу.

Г. Оллпорт розрізняв два типи функціональної автономії. Перша, допомагає підтримувати організм у функціональному стані, яка пов'язана із механізмами зворотнього зв'язку в нервовій системі. Друга, власне

функціональна автономія відноситься до набутих інтересів людини, її цінностей, установок та намірів. Це головна система мотивації, яка забезпечує постійність в прагненні людини до відповідності з внутрішнім образом себе й досягненню більш високого рівня зрілості й особистісного зростання. Власна автономія передбачає також, що люди не потребують постійної винагороди за те, що вони не залишають своїх зусиль» [4, С. 287].

А. Маслоу визначав автономність як «відносну незалежність від фізичного та соціального середовища» [5, С. 236], здатність формувати власні враження та судження, активно шукати й приймати рішення, відповідати за них, прокладати свою дорогу в житті; «автономність – це не тільки незалежність, але й також самовизначення, самоврядування, здатність прийняття відповідальності» [5, С. 234]. А. Маслоу відмічав, що самоактуалізуючі люди володіють більшою «свободою волі» і меншою мірою «детерміновані» [5, с. 235].

А. Маслоу вважав, що самоактуалізована людина не конвекційна, гранично спонтанна у своєму внутрішньому житті – думках, бажаннях, а через ритуали умовностей та стереотипів «часто проходить з гумором й максимальною вишукуваністю» [5, С. 229], усвідомлюючи, що світ повний умовностей.

Спонтанність свідчить про те, що самоактуалізуюча людина не використовує свою поведінку як інструмент впливу на інших людей, відмовляється від маніпуляцій. Відмова від маніпуляцій – основна думка в працях Е. Шострома [6] присвячених проблемі актуалізації людини, де автор підкреслює важливість спонтанності у зв'язку із вільним вираженням та актуалізацією особистісних потенціалів.

Насправді йдеться про визначення себе в соціальному світі. «Я відповідаю за себе і за всіх, – писав Ж.-П. Сартр, – і я створюю образ людини, що відповідає моїй уяві про те, якою людина повинна бути [7, С. 165].

Основну роль у розвитку, зростанні людини відіграють не самі по собі результати діяльності, а їх психічне переопрацювання особистістю, становлення внутрішнього світу людини, коли відкривається істинний, потребніший смисл її життя і діяльності.

Будь-яка діяльність індивіда, навіть та, що здійснюється ним строго для себе, передбачає його залучення до соціального поля, функціонування його в системі суспільних відношень в ньому.

Рівень саморозвитку індивіда, його суб'єктності забезпечує здатність та можливість його самореалізації на відповідному такому саморозвитку рівні й відповідно оцінюється й приймається соціумом.

Але одночасно обидва виділених процеси «самобудівництва» людини як умови її відтворення та розвитку, умов її буття та відтворення

соціального світу в цілому мають і свої внутрішні особливості та закономірності, зумовлені характером спрямованості розвитку кожного із них – себе в собі для себе в одному випадку та себе серед інших для себе через інших – як здійснення себе в якості не тільки носія, але й творця соціального – в іншому.

Саме в просторі між моїм і загальним і створюється та зона розгортання самореалізації, яка стає і слугує основою акмеологічного розвитку. Саме тому самореалізація є основою і змістом акмеологічного розвитку як розвитку потреби і здатності бути у світі у своїх задумах, можливостях, здібностях виразити себе, висловити своє «Я» в ньому.

В сучасному світі існує нагальна потреба у взаємодії природничо-наукового й гуманітарного знання, зумовлена тим фактом, що уявлення людини про світ формуються на базі першого (природничонаукові знання), а вже його осмислення відбувається у сфері гуманітарних наук. На думку Е. Фейнберга, між двома частинами культури, гуманітарною й природничонауковою, немає безмежного провалля, не дивлячись на те, що «проблема двох культур» справді існує.

Сучасна гуманістична парадигма освіти вбачає шлях до розкриття унікальних потенційних здібностей людини (мислити самостійно й творчо, діяти в нестандартних ситуаціях професійно й гуманно), в індивідуалізації навчального процесу, в якому той, хто навчається виступає в якості активного агента перетворювальної діяльності, й чие суб'єктивне сприйняття реальності, в якій відбувається ця діяльність, пріоритетне стосовно її продуктів й результатів.

З позиції функціонального пояснення елементи соціальної системи поведуть себе так, щоб зберегти цілісність системи й сприяти її нормальному функціонуванню.

Закономірності поведінки соціальної системи як цілого – це вже недовторинне, побічний ефект дії індивідів, з яких утворюється суспільство й

результуючий вектор поведінки яких утворює соціальний процес. Закономірності функціонування системи ніби то пробивають собі

дорогу через діяльність окремих індивідів.

Кожна людина унікальна, незамінна й неповторна. Деякі соціальні психологи задають питання, чи може таке унікальне явище вивчатися з допомогою абстрактних понять й чи можуть взагалі бути сформульовані узагальнення. Але індивідуальність не означає, що людина недоступна аналізу; це значить лише, що людській особистості характерні складні й неочікувані властивості, в структурі і композиції яких внаслідок їх

складності й різноманітності неймовірна повторюваність. Все у природі своєрідне, але інших галузях це перечить розвитку наукового пізнання.

Поведінка кожної людини різна, бо кожна людина характеризується певними нахилами. Одні люди можуть спокійно зустріти небезпеку, інші ж стають наскільки істеричні, що будь-кого виведуть із рівноваги. Деякі постійно уявляють незадоволення щодо оточуючих. Кожна людина, – це не випадкова комбінація елементів, але організована система значень. Оскільки значення мають тенденцію стабілізуватися, кожна людина постійно прагне рухатися у визначеному напрямку. Хоча більшість значень, що становить орієнтацію людини стосовно її світу, конвенційні, це не значить, що вони обов'язково однакові. Значення є продуктами досвіду, а оскільки минуле у кожної людини різне, не минуле, що її система поглядів на світ неповторна.

Не заперечуючи ролі соціуму, ряд дослідників заперечують тотальний конформізм, не заперечуючи важливості впливу зовнішнього, вони акцентують увагу на внутрішньому світові суб'єкта, на його «самості». Тому для нього важливішим є аналіз внутрішніх умов, які опосередковують ефект зовнішніх впливів.

Розглядаючи роль діяльності, яка містить суб'єкт в контексті життєвих зв'язків зі світом, одночасно зазначається, що мотивація не тільки пов'язує людину зі світом, але й стимулює розвиток активності, за допомогою якої змінюючи світ, людина змінюється сама. Звідси, провідною стає думка не про детермінацію діяльності суб'єкта, а ідея про можливість «стати над полем», створювати і зберігати внутрішню сферу активності та саморозвитку суб'єкта.

Самостійність як стійка, що повторюється в різних ситуаціях особливість діяльності і є базовою рисою, що характеризує автономність рефлексії, відповідальність мотивації і здатність зрілої особистості до адаптації, що долає перешкоди.

У механізмові функціонування й розвитку соціуму змінюється статус людини. Замість природного індивіда (фізична сила, витривалість), суспільного індивіда (соціальність, виконавчість) приходять Особистість як авторська особистість (людський капітал, людські ресурси). Визначається це тим, що постіндустріальне виробництво виступає процесом зростаючої інноваційності на швидкозмінній інформаційній та науковій основі. Рушієм постіндустріалізму, всіх сфер його життєдіяльності (матеріально-виробничої, соціальної, політичної, духовної, сімейно-побутової) є авторська особистість.

Така особистість (а кожна особистість як якість людини має ступінь розвитку) володіє здатністю жити за допомогою свого «Я» - за допомогою

свого життєвого вибору й відповідальності за нього. Основний спосіб (й принцип) існування такої особистості – бути у Світі. «Бути» означає теж що й, «бути при», «жити при», «бути долученим до», «бути посвяченим у». Це прагнення прийняти виклик часу (життя, долі), спрямованість вперед через свій вибір та відповідальність, тобто через свій життєвий шлях. В цьому й полягає акмеологічний зміст авторської особистості. Професіоналізм – це не просто відданість професії, а ділова майстерність, і, перш за все одухотворене прагнення особистості подати світу своє «Я» в діловому полі відповідної професії й визначитися в її результаті. Це і є справжнє прагнення до «акме». Так виявляється запит часу на акмічну (акмеологічну) особистість, а отже, й запит на акмеологію як науку.

«Самість» – це базовий принцип екзистенційної єдності особистості – як почуття існування і здійснення. «Самість» постає і як процеси саморегуляції: самопізнання, саморозуміння, самовизначення, самоактуалізація, самореалізація, самоствердження тощо.

В певних процесах «особистість» і «самість» виступають як взаємопов'язані та взаємозумовлені феномени. Розвиток «особистості» та розгортання «самості» є моментами акмеологічного розвитку.

Як тільки вводиться критерій соціалізації, ставлення до самореалізації змінюється. У змісті критерію передбачається опозиція та протиріччя між природнім, що не пов'язане з нормативністю, підпорядкованістю нормам тощо, та штучним, що виникає разом з нормативними рамками в соціокультурних просторах.

Подія, що зафіксована у його пізнанні, реконструкції, розкладається на правильне, що відповідає нормам, та таке, що не відповідає їм. Те, що виділяється як невідповідне, підлягає корегуванню або ж витісняється із зони необхідного.

Людина, стає на думку, оцінювача, невільною, а потім вона проходить шлях оволодіння здібністю до відповідних норм і до самооцінки, самокорекції. Людині вже необхідно здобувати здатність до самостійного самопізнання, без стимулювання зовні і своєчасної корекції своєї поведінки і внутрішнього стану.

Соціалізація спонукає до самозмінюваності, яка може переростати у саморозвиток. У зміненому стані людина може протистояти інерції самовираження, підпорядковувати себе зрозумілій і прийнятій зовнішній і внутрішній вимозі.

У акмеології постають проблеми суб'єктивного розвитку, досягнення вершин самореалізації та продуктивності у соціокультурному та професійному житті.

Самовизначення постає як процес усвідомленого співвіднесення зазначених образів із установкою на приведення образів у відповідність

характеру за рахунок підлаштування або одного образу під інший, або ж навпаки. Саме маніпуляційне «Я» здійснює самовизначення, бере на себе відповідальність за процес і результат, вносить збережувальність в отриманий результат, а потім здійснює і побудову поведінки, що відповідає результату самовизначення. Це «Я» передбачає цілесаморганізацію людини і підпорядкування вимогам норми, а також корегування поведінки під норму або реагування на зміну в ситуації.

Для того щоб здійснювати цивілізаційну самоорганізацію, самовизначення, самоставлення, самокорекцію тощо, слід випереджаючи формувати цивілізаційну «самість».

«Самість» виникає у соціокультурних взаємодіях під впливом пропонуванних критеріїв узгодження – інтелектуальних, мотиваційних, самокорекційних. Ці критерії стимулюють як підлаштування окремих психічних механізмів, так й інтеграцію під загальну основу. Саме критерій, що виходить за рамки ситуаційно значущої нормативності, змушує слідувати сталості змісту критерію в різних умовах.

Однобічна «самість» дисгармонійна. В той же час гармонізація інтегрального «Я» передбачає модифікацію критеріального змісту, внесення змін для відповідності особливостей кожного із інших механізмів, появу «критеріальних філій», а потім поєднання сфокусованих ліній у власне інтегральний критерій, що має свої проєкції для кожного із механізмів психіки. Саме «Я» стає поєднувальним, інтегральним та багатофокусним, тривимірним «Я».

Зміст та «глибина» «самості» залежить від якості критеріїв. При переході від соціокультурних критеріїв до культурних уводять ознаку загальності, тобто вищої абстрактності. Ще більш складним є шлях духовного становлення навпаки, оскільки передбачається його проходження від вищих диференційних критеріїв до вищого інтегрального критерію, акцентуванні на первопричині буття і самовизначення стосовно неї, підпорядкування абсолютному вимагаючому «Я», відповідній самоорганізації у конкретних умовах. «Самість» духовного рівня знімає однобічності культурних «самостей», перетворюючи їх у свої образи.

Висновки. Якщо побудована стратегія суб'єктивного зростання в «окультурюванні» і одухотворенні, то вона дозволяє на новому рівневі зрозуміти особливості цивілізаційної самоорганізації, самовизначення, цивілізаційної рефлексії і прийняття рішення у цивілізаційному підході.

З цивілізаційного погляду кожна людина як член суспільства, як учасник реального цивілізаційного процесу, що протікає за мірками спекулятивної інвалідизації, повинен прийти до усвідомлення того, що справжній реалізм містить розпізнавання типу цивілізаційності, самовизначення

стосовно нього, виявлення в арсеналі цивілізації вищих і «чистих» критеріїв, перехід до їх застосування в ході вироблення «вимагаючого «Я», корекції «бажаного «Я» і наступної самоорганізації з установкою на «очищення» цивілізаційних процесів у конкретному місці і у конкретний час.

Перспективи наступних досліджень ми вбачаємо у поясненні механізмів ефективного впливу досягнень глобалізації на соціально-професійний розвиток особистості.

Література:

1. Радул В.В. Соціально-професійні проблеми сучасної педагогічної науки: монографія. Харків: Мачулін, 2019. 332 с., С.70.
2. Маслоу А. Дальние пределы психики. М., 2001.
3. Соціолого-педагогічний словник / за заг. ред. В. В. Радула. вид. 2-е. Харків: Мачулін, 2015. 444 с., С. 380.
4. L.Hjelle, D.Ziegler. Personality Theories: Basic Assumptions, Research, and Applications 3th ed.: McGraw-Hill, 1992. 603 s.
5. Abraham H. Maslow. Motivation and Personality (2nd ed.) N.Y.: Harper & Row, 1970. 351 s.
6. Shostrom E.L. Man, the manipulator: The inner journey from manipulation to actualization. Nashville, TN: Abingdon, Kiev PSYLIB, 2003. 256 s.
7. Sartre Jean-Paul. *L'Être et le néant*: Essai d'ontologie phénoménologique). Gallimard. 1943., 725 s.

References:

1. Radul, V. V. (2019). Sotsialno-profesiini problemy suchasnoi pedahohichnoi nauky [*Socio-professional problems of modern pedagogical science*]. Monohrafiia. Kharkiv. Machulin. 332 s. [in Ukrainian].
2. Maslow, A. (2001). *The Far Limits of the Psyche*. [in English].
3. Sotsioloho-pedahohichniy slovnyk (2015) [*Sociological and pedagogical dictionary*]. Za zahaln. Red. V. V. Radula, vyd. 2-e. Kharkiv: Machulin. 2015. [in Ukrainian].
4. L.Hjelle, D.Ziegler (1992). Personality Theories: Basic Assumptions, Research, and Applications 3th ed.: McGraw-Hill, 603 s. [in English].
5. Maslow, Abraham H. (1970). Motivation and Personality (2nd ed.) N.Y.: Harper & Row, 351 s. [in English].
6. Shostrom, E.L. (2003). Man, the manipulator: The inner journey from manipulation to actualization. Nashville, TN: Abingdon, Kiev PSYLIB, 256 s. [in English].
7. Sartre, Jean-Paul. (1943). *L'Être et le néant* : Essai d'ontologie phénoménologique). Gallimard., 725 s. [in French].